

Závěr

Na počátku 12. století se v oblasti jižní Francie zrodil nový kulturní fenomén dvorské lásky, jehož ideálem se stala zušlechťující síla lásky, která dokázala původně smyslovou touhu přetransformovat v mravní zdokonalení milovníka. Ten během své proměny neustále vzhlížel k dámě svého srdce, jež byla jejím počátečním impulsem. Dvorská kultura našla svůj výraz v literatuře. Její substanciální znaky hledáme v korpusu trubadúrských básní a románech, jež často zpracovávají artušovský cyklus. Jediné dobové svědectví, které lze do jisté míry označit za teoretické, pochází z pera Andrey Capellana, francouzského kaplana, který ve druhé polovině 12. století napsal latinský traktát *De amore*. V něm se pokusil systematizovat témata milostné vernakulární poezie a spojit je jednak s klasickou ovidiovskou tradicí pojetí lásky a dále s ideálem křesťanské *caritas*. Tento jeho záměr se ukázal být příliš náročným na to, aby v očích dnešního recipienta uspěl. Způsob práce autora odráží dobu, v níž dílo vzniklo, vyznačuje se řadou nedůsledností, protimluv a nejednotností. Capellanus často používá dialektickou metodu *pro et contra*, výpovědi o povaze dvorské lásky vkládá do úst fiktivním postavám, takže není zcela jasné, jaké stanovisko zastává sám autor.

Právě tyto, z našeho pohledu, nedůslednosti vzbudily obrovský zájem mezi badateli, kteří se již sto třicet let pokoušejí interpretovat dílo pomocí nejrůznějších přístupů. Během dvacátého století se proto na traktát aplikovaly poznatky z oblasti mediévistiky, literární a kulturní historie, sociologie, psychologie, lingvistiky, strukturalismu, feminismu, na prahu jednadvacátého století přibyl také pohled ovlivněný gender studies. Historie zkoumání traktátu je tedy vlastně historií vědeckých přístupů, které nejednou dospěly ke zcela protichůdným závěrům. Traktát *De amore* byl proto v různých obdobích považován za sumu dvorské lásky, dílo ironizující *concupiscentia carnis*, antidvorský traktát, knížku plnou vulgárních dvojsmyslů, dílo odrážející kanonické i římské právo, spis hierarchizující druhy lásky, vtipný pamflet, text oslavující homosexualitu a svobodnou vůli žen, traktát interpretující dvorskou lásku z hlediska neurózy i doklad o feudální společnosti. Teprve během posledních dvaceti let se objevily také hlasy, které spojují traktát *De amore* s estetikou.

Východiskem této práce se stalo zkoumání traktátu právě z hlediska estetického, a to ve dvou rovinách. První z nich hledá prvky, které by dosvědčily literárně-estetické kvality díla, druhá se snaží z textu abstrahovat výpovědi týkající se estetických kategorií.

Estetické kategorie, se kterými Capellanův text pracuje, souvisejí s autorem pojetím ideálu dvorské lásky. Mezi prostředky vedoucími k získání

pravé lásky oceňuje nejvíce řádný charakter (*probitas morum*), za ním následuje plynulá a obšírná mluva (*copiosa sermonis facundia*) a krásný vzhled (*formae venustas*). V celém díle jsou také roztroušeny zmínky o nutnosti zachování pravé míry (*moderatio*).

Fyzický půvab je pro Capellana stejně jako pro dvorskou kulturu sice nutnou podmínkou pro vzbuzení lásky, jejíž prvotní příčinou je pohled na milovanou osobu, nicméně ve shodě s Platónovou naukou si autor traktátu daleko více cení mravních kvalit milovníka i milované ženy. V osmi dialogích, jež tvoří jádro celého traktátu, ukazuje rozdíl mezi skutečnými hodnotami a jejich pouhým zdáním. Milovník, který k tomu, aby získal dámu svého srdce, používá pouze prázdnou rétoriku, jež není podložena skutečnými mravními kvalitami, nemůže podle Capellana nikdy uspět, protože takový řečník není ani schopen přesvědčit svými nepevnými argumenty partnerku v dialogu. V oblasti mravních kvalit, rétoriky a uměřenosti požaduje Capellanus jejich absolutní hodnotu. V souvislosti s kategorií krásy mluví spíše o jejím zdání, o její relativitě.

Právě spojením těchto čtyř kvalit vzniká podle Capellana ideál *curialitas*, dvornosti, která vyžaduje nejen praktické dovednosti (zdvořilé chování, služba dámě, vhodná péče o vzhled, řečnické schopnosti, etiketa, chrabrost v boji aj.), ale i teoretické znalosti (inspirace velkými činy předků, bedlivá četba, důkladné prozkoumání určitého jevu). Důraz na poznání odlišuje Capellanovo dílo od dvorských románů i kurtoazní poezie. Oba tyto žánry se totiž vyznačují určitou schematičností a někdy i stylizovanou naivitou, zatímco Andreas, který ve svém traktátu míchá teoretické výklady s živými dialogy, pohádkovými vyprávěními a různými soupisy pravidel, občas v textu odkazuje na vlastní autoritu a na pasáže, které budou teprve následovat, bez vysvětlení ztotožňuje kleriky s příslušníky nejvyšší šlechty (patrně proto, že je sám klerikem), používá tajemné narážky na neznámé osoby a v jednom z dialogů nechá neurozenou ženu zesměšnit šlechtice kvůli jeho rétorickým nedostatkům.

Ironické poznámky a narážky, které jsou zdrojem humoru, nelze ovšem považovat ve všech případech za autorův záměr. Capellanus je pro dnešní publikum do jisté míry zábavný, aniž by to nutně vždy zamýšlel. K jeho hodnocení ovšem nelze používat kritéria moderní kritiky, jak se někdy děje, současný čtenář se musí smířit s tím, že mu některé souvislosti zůstanou navždy utajeny, protože byly vázány na prostředí, v němž spis vznikl, a jiné v díle hledá zbytečně, protože v něm prostě nejsou.

Capellanův spis sice postrádá jednotu, jeho charakteristickým znakem je však komplexnost. To lze ilustrovat na narativních částech textu, které slouží jako úvody pro soupisy pravidel lásky. Zvláště příběh o setkání rytíře s vojskem mrtvých lze interpretovat z hlediska všech čtyř smyslů literárního díla. Na úrovni literárního, doslovného smyslu vnímáme pohádkové vyprávění o rytíři, který se setkal s bytostmi z onoho světa, v němž vládou kouzla –

voda se nepřelévá z jednoho místa na druhé, bytosti nemohou překročit neviditelné bariéry mezi jednotlivými kruhy louky, celé místo nelze opustit bez pomoci kouzelné hůlky boha Amora. *Sensus allegoricus* lze vidět v několika rovinách. Patří sem jak dvojsmyslné vtipy a narážky, jež souvisejí s uspořádáním kruhové louky (*Siccitas* je místem určeným frigidním ženám, *Humiditas* prostitutkám), tak chvála poznání, které symbolizuje křišťál. Na úrovni tropologie příběh nabádá díky postavě rytíře, který se snaží vyprosit úlevu pro jeho průvodkyni, k soucitu se zatracenými. Anagogický smysl díla se v tomto *visio* týká posledního soudu a krutého osudu těch, kteří nebudou spaseni. Král lásky je ovšem spíše než spravedlivým soudcem démonickou bytostí, mýtickým Herlechinem, jehož rajská zahrada je zároveň místem hříšných rozkoší. *Amoenitas*, prostor, kam po smrti odcházejí ženy, které za života uvážlivě poskytovaly svou přízeň charakterním mužům, je tedy do jisté míry parodií na biblické pasáže. Střídání vážnosti a žertu ovšem patří mezi klasické postupy středověkých autorů, nelze je tedy považovat za formální nedostatek.

Význam Capellanova spisu spočívá v jeho mnohohrstevnatosti a komplexnosti, díky nimž vybízí k řadě různých interpretací. To je také důvodem, proč se v západní Evropě a Spojených státech těší neustálému zájmu badatelů. Traktát *De amore* není systematickou sumou dvorské lásky, ale to ani není možné, protože literatura nepředstavuje uzavřenou soustavu, kterou řídí jednotná pravidla. Přesto tento spis patří mezi základní zdroje poznání fenoménu kurtoazie, a jak ukázala tato práce, přispívá také do oblasti středověkých estetických kategorií. Pokud recipient nebude aplikovat při jeho četbě klasická kritéria hodnocení, která byla středověkým autorům zcela cizí, získá z textu trojí užitek – *moveri, delectari, doceri*.